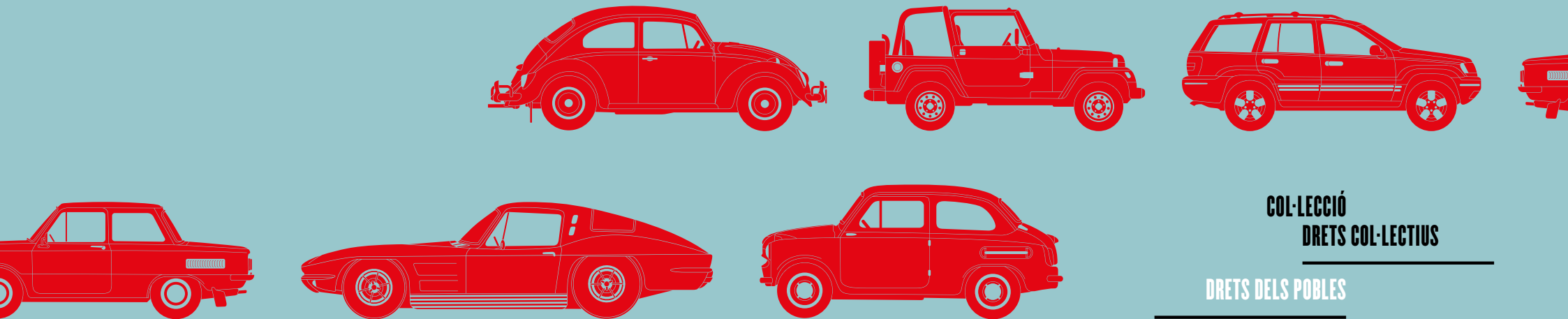

ALTERNATIVES ECONÒMIQUES DES DELS POBLES SENSE ESTAT

DOSSIER 1

[=]

ciemen **Nationalia**

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTIQUES PÚBLIQUES

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

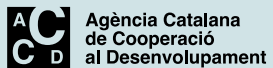
Coordinació: Elena Ferreiro, David Forniès i Antoni Trobat

Correcció lingüística: Maria Areny

Disseny i maquetació: Mireia Luna, Natural www.designisnatural.com

Edita: CIEMEN www.ciemem.cat

Amb el suport de

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Ajuntament
de Barcelona

ÍNDEX

- 4 **0. PRESENTACIÓ** CIEMEN
- 6 **1. NECESSITEM RECUPERAR LES SOBIRANIES** ELENA IDOATE
- 12 **2. COOPERAR, TRANSFORMAR, FEMINITZAR** DAVID FERNÁNDEZ
- 17 **3. A ROJAVA, UNA REVOLUCIÓ SOBRE LA MARXA** RAHILA GUPTA
- 22 **4. EL TURISME COM UNA OPORTUNITAT PER A LES NACIONS
SENSE ESTAT I POBLES INDÍGENES** JOSEP HUGUET
- 27 **5. TURISME COMUNITARI, EN MANS
DE LA COL-LECTIVITAT** ERNEST CAÑADA / ALBA SUD
- 31 **6. EL 'BUEN VIVIR' I LA SOBIRANIA ALIMENTÀRIA.
UN DIÀLEG FRUCTÍFER** XAVIER MONTAGUT

O.

PRESENTACIÓ

CIEMEN

COL·LECCIÓ

DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTIQUES PÚBLIQUES

PRESENTACIÓ DE LA COL·LECCIÓ

El fet que les identitats i els drets dels col·lectius no es respectin com a fonamentals provoca un impacte directe en la capacitat de les persones que en formen part —de totes i cadascuna— de tenir accés a una vida digna que incorpori la seva visió del món, en la seva llengua i des de la seva cultura. La invisibilització i els atacs a les identitats col·lectives dels pobles són una discriminació que dificulta —i a voltes impossibilita— l'exercici efectiu dels drets humans.

Les situacions de vulneració de drets que pateixen els pobles sense estat —incloent-hi els indígenes, però no només— tenen causes múltiples i diverses. Depenen del seu context històric, polític i econòmic, i sovint tenen a veure o estan vinculades amb la invisibilització, la discriminació i l'exclusió dels espais de presa de decisió, la negació de les seves llengües i cultures, i el bloqueig de la seva capacitat de decidir lliurement el seu futur. Dones, infants i joves són col·lectius especialment vulnerables en aquests contextos. Les dones s'han de mobilitzar per defensar espais de participació i presa de decisió, els seus drets sexuals i reproductius, i per fer front a la violència de gènere. En el cas dels joves, són sovint els primers afectats per l'alienació cultural i la manca d'oportunitats.

Des de la seva fundació el 1974, el CIEMEN ha contribuït, des de la seva posició —que combina la investigació, la difusió de coneixement i l'activisme—, a fer més conegudes aquestes problemàtiques i a denunciar les vulneracions patides pels pobles sense estat. Ho ha fet a través de diverses publicacions periò-

diques i col·leccions de llibres i dossiers, en temes tan diversos com els drets lingüístics, l'emancipació nacional o la cooperació entre pobles. Una de les fites més importants en aquest sentit va ser la fundació, el 2007, del diari digital *Nationalia*. Concebut en primer moment com un espai per presentar notícies diàries sobre els pobles sense estat, *Nationalia* ha anat centrant-se també en la difusió de continguts de més profunditat i reflexió.

És en aquesta segona lògica que el CIEMEN estrena la present col·lecció "Drets col·lectius" dins del diari *Nationalia*, que n'allotjarà els continguts. La col·lecció abordarà les qüestions esmentades en aquesta presentació, i l'estrenem amb aquest volum coral, dedicat a les alternatives econòmiques des de les nacions sense estat i els pobles indígenes. La col·lecció té voluntat de permanència, i estan en preparació dos nous volums: un sobre feminismes i drets col·lectius, i l'altre sobre els pobles indígenes a les ciutats. Les publicacions de "Drets col·lectius" volen ser textos rigorosos on conflueixin coneixements des de l'acadèmia i des de l'activisme. Per aquest motiu, els temes seleccionats i les autories dels continguts formen part d'una lògica més àmplia en què també s'inclou l'Escola d'Estiu del CIEMEN, iniciada el 2016 amb els drets col·lectius, els drets de les dones i les polítiques públiques com a eixos vertebradors.

Confiam que aquesta nova col·lecció —estrenada amb el suport de l'Agència Catalana de Cooperació al Desenvolupament i de l'Ajuntament de Barcelona— serà una eina útil per a les persones, entitats, administracions i pobles que vulguin aprofundir en el coneixement i la reflexió sobre els drets col·lectius dels pobles des d'un enfocament transversal.

1.

NECESSITEM RECUPERAR LES SOBIRANIES

ELENA IDOATE IBÁÑEZ

ECONOMISTA I MEMBRE DEL GRUP SOBIRANIES

1. NECESSITEM RECUPERAR LES SOBIRANIES

ELENA IDOATE IBÁÑEZ

L'economia mundial està immersa en unes estratègies de recomposició de la capacitat de generar beneficis que comporten una enorme concentració dels capitals i, en conseqüència, del poder econòmic, i una intensificació de la competència en l'àmbit de la producció. L'excés de capacitat productiva, mal endèmic del capitalisme senil, és purgat amb el deteriorament social i econòmic als territoris de la perifèria capitalista, que pateixen grans dosis d'atur estructural i pobresa, i una vulnerabilitat i dependència financera i comercial. L'increment de l'explotació laboral i la desposseïció dels drets socials i els recursos naturals, la financerització de la vida quotidiana i les noves bombolles de construcció de grans infraestructures urbanes i de transport mostren el caràcter més cru d'un capitalisme que es llença al saqueig i la sostracció dels diferents àmbits de reproducció de la vida de les poblacions. Els centres d'acumulació del capital industrial i financer dirigeixen les diferents tendències d'una economia mundial altament interconnectada, amb una simbiosi entre el poder econòmic i el poder polític en què l'Estat actua com a palanca del capital, i les grans multinacionals usurpen la capacitat reguladora en diferents acords comercials i altres instruments de governança. En aquest context, disposar d'un

estat que ostenti formalment el poder polític és insuficient per a fer efectiva la sobirania econòmica dels pobles.

D'altra banda, les polítiques socialdemòcrates suposen uns simples apòsits incapaços d'aturar l'hemorràgia que el capitalisme comporta per a les classes populars. Els gairebé absents programes econòmics de les esquerres socialdemòcrates combinen premisses neoliberals amb el desplegament d'algunes polítiques de despesa pública per a injectar demanda a l'economia i amb una major regulació del funcionament dels sectors privats, mentre les causes de fons de la misèria i la desigualtat, de l'espoli i la destrucció dels recursos naturals, no es veuen alterades. No és aquest el lloc on desenvolupar les múltiples mancances d'aquests enfocaments, però cal tenir en compte que, per fer front a la sobreproducció del capitalisme i l'extrema competència que imposa el capitalisme global, cal fer un pas més enllà de les necessàries polítiques de restabliment dels drets socials i serveis públics i aspirar a construir un entorn social del "bon viure". La recuperació dels diferents àmbits de sobirania constitueix una proposta instrumental en aquesta direcció, basada en la reubicació del control real de tots els àmbits de la reproducció de la vida des dels mercats, sotmesos a la lògica capitalista, cap als pobles.

SOBIRANIA ECONÒMICA: UNA ESTRATÈGIA CONTRA EL CAPITALISME

La sobirania econòmica és una estratègia encaminada a dotar d'una base material la independència dels pobles que conjuga l'emancipació nacional i la superació de les subordinacions al deute, al capital transnacional i a les seves institucions. "El guany de les sobiranes és el camí imprescindible per poder fer front a les dures pressions que exercirà el poder quan, des de les classes populars, plantejem un pols decidit a la cotilla d'austeritat amb la qual ens ofega la UEM^{1,2} La independència és una oportunitat que capacita una societat a engegar processos constituents amplis i populars que aglutinin l'esquerra política i social per a bastir una estratègia antagonista i superadora del capitalisme.

La sobirania econòmica, concretada en els seus diferents àmbits, parteix de la convicció que no existeixen ni receptes ni programes predefinits a l'hora d'avançar vers la transformació social. És una proposta per a la discussió, el debat i l'acció que aglutinarà diferents aproximacions des de la praxis. Prenent la conceptualització del concepte de nació que fa Álvaro García Linera³ partint de la forma del valor, la sobirania econòmica aniria a construir "un primer entorn mínim de sociabilitat dona-

1. Unió Econòmica i Monetària de la Unió Europea.

2. BUSQUETA, JOSEP MANEL; GORDILLO IVAN; LLONCH, PAU. "La independència en un capitalisme ingestional (i III)". *Crític*. [en línia] <https://goo.gl/EKzHTE> [Consulta 17 gener 2017].

3. GARCÍA LINERA, ÁLVARO. *Forma valor y forma comunidad*. Madrid: Traficantes de sueños, 2015. **També disponible en línia a:** <https://goo.gl/k1nGE7> [Consulta 17 gener 2017].

da pel valor d'ús, de relació entre els productes del treball i, per tant, dels membres de la societat en la seva activitat essencial d'obtenció dels mitjans de vida". La sobirania econòmica dels pobles, doncs, es basa en la disposició d'un entorn autònom de reproductibilitat social per a la població definida per les necessitats de les persones, que es realitzaran col·lectivament en una existència material i cultural cohesionada. Això implica la recuperació de la capacitat de cobrir les necessitats materials i espirituals fonamentals per al desenvolupament humà en espais on la valorització del capital no sigui la variable que guia l'activitat econòmica, sinó que al centre hi hagi la reproducció de la vida i la participació de les persones.

CAP A UN MODEL AUTOCENTRAT

La sobirania econòmica és una estratègia que planteja un control social dels mitjans de producció per a dirigir-los a la satisfacció de les necessitats. I això requereix el desenvolupament de models econòmics el màxim d'autocentrats possible. El conjunt dels mitjans de producció s'ha de posar al servei de la cobertura de les necessitats per a possibilitar una vida que pagui la pena ser viscuda. En un model productiu autocentrat, els eixos estratègics per a la reproductibilitat social, entre els quals es troben l'alimentació, l'habitatge, l'energia, la cultura i la sanitat, estan sota un control social, autodeterminats per les pròpies persones, grups i pobles. Cal transformar el sistema productiu cap a un model en què la producció i les necessitats estiguin vinculades, per tal de permetre el desenvolupament del potencial humà.

Un model autocentrat ha de partir de dues premisses conjuntes:

- + Desplegar les potencialitats internes dels recursos productius al territori. Únicament aquells que són desitjables, perquè no suposen un consum energètic alt ni un consum de recursos insostenible ni una emissió de contaminació que posi en perill el medi social i natural. Les potencialitats han de ser coherents amb la cultura i la manera de viure de la població.
- + Considerar les necessitats dels grups socials, especialment aquelles persones més vulnerables, tenint en compte tant les necessitats materials com els treballs no mercantils de cures en una primera etapa del desplegament.

Els principis orientadors del model autocentrat són:

- + Internalitzar la satisfacció de les necessitats de la població en els processos productius i d'intercanvi. Un dels objectius a aconseguir a través de l'estratègia és que, de manera progressiva, bastim societats en què la població, pel fet de néixer, ja tingui garantides unes condicions de vida mínimes. Tot procés productiu estarà orientat a produir una sèrie de béns i serveis que considerem que són estratègics per a la reproducció de la vida. Per tant, no es produirà per a la valorització de les mercaderies en el mercat i així obtenir una rendibilitat econòmica de la inversió, sinó que el valor d'ús serà l'objectiu de l'organització de la producció. L'orientació autocentrada del model productiu requerirà també un canvi en el model de comercialització, que ha d'apostar per una compactació de les cadenes productives que apropin pro-

ducció i consum mitjançant circuits curts de comercialització.

- + Considerar la reproducció ampliada de les persones. Els paràmetres del model productiu hauran de ser reconfigurats, abandonant la visió mercantil i diluint la frontera que separa els àmbits de la producció i de la reproducció de la vida. Un dels objectius de la sobirania econòmica és acabar amb el patriarcat i la divisió sexual del treball que sosté l'acumulació del capital. En l'aspecte material, es donarà una centralitat a les feines de cura i es definiran els valors d'ús segons les necessitats quotidianes de les persones. També un canvi de concepció del temps: com a horitzó estratègic, caldrà aproximar-nos a una societat en què "la distinció entre el treball necessari fet per persones distants i el treball dut a terme per a la reproducció pròpia, l'entorn domèstic i la comuna, es desdibuixa gradualment, de manera que el treball social s'integra en el treball domèstic i comunal, i tots dos es converteixen en la forma principal de treball social no alienant i no monetitzat".⁴

VIABILITAT DE LA SOBIRANIA ECONÒMICA EN EL CAPITALISME GLOBAL

La pregunta clau que ens sorgeix quan anem a concretar aquest enfocament de sobirania econòmica és quina capacitat tenen els projectes definits sota els seus paràmetres de ser viables en

⁴ HARVEY, DAVID. *Diecisiete contradicciones y el fin del capitalismo*. Madrid: Traficantes de sueños, 2014. També disponible en línia a: <https://goo.gl/phttgZ> [Consulta 17 gener 2017].

una economia tan interconnectada, guiada per la competitivitat. Cal tenir en compte que la viabilitat de la sobirania econòmica no recau en la competitivitat de les empreses a escala internacional, sinó en la capacitat d'autorreproducció dels propis projectes en funció de tres variables fonamentals:

- + La coherència dels seus objectius. La producció en una economia autocentrada estarà guiada pels valors d'ús que satisfan les necessitats socials. Tant els recursos productius com la seva demanda són interns. L'eix central al voltant del qual es desenvolupa el model productiu autocentrat és la demanda interna vinculada a l'ocupació. És a dir, la participació en la producció és el motor de la reproducció del sistema econòmic, no definida des d'una òptica "productivista" sinó des del benestar. La reproductibilitat dels projectes productius recau en el fet que transiten en uns àmbits de reproductibilitat: la producció, la inversió, la distribució i la demanda estan connectades. Serà la compactació de les cadenes de producció i distribució l'element capaç de protegir el model productiu dels efectes devastadors de la competitivitat capitalista.
- + El caràcter globalment social dels seus objectius. Els projectes han de tenir una finalitat social, que fomentin els valors i formes de vida que ens interessin col·lectivament. Per aquesta raó, les condicions d'accés per part de la població al consum d'allò produït també és part de la finalitat social: la producció ha d'arribar a satisfer les necessitats. Per això, es redefiniran les formes de distribució basades en la

contraprestació monetària, en què el preu no sigui un reflex de les relacions de poder econòmic sinó de la cooperació dels diferents agents, i s'exploraran mecanismes de proveïment no mercantil, vinculat a la cobertura universal de les necessitats. Els projectes del model autocentrat han de revertir en el conjunt de l'àmbit de reproductibilitat dels pobles, contribuint a finançar serveis públics, generant sinergies i beneficiant altres sobiranes o projectes municipals.

- + La implicació de les comunitats en assolir els seus objectius. La sobirania econòmica requerirà desenvolupar diferents fórmules de democràcia econòmica, en què tots els agents socials implicats en les cadenes de producció i consum (força de treball, consum, veïnatge...) estiguin inclosos en la presa de decisions, tant en les fórmules d'autogestió de la producció com de la inversió en infraestructures econòmiques i socials globals. Aquests mecanismes de democràcia econòmica permetran que l'organització de la producció respongui als cicles de vida de les persones, que passen per diferents moments vitals tant amb relació a la participació activa en la producció, com els cicles de reproducció comunitària, en què tenen lloc transformacions demogràfiques i socials que canvien les necessitats i els objectius globals.

L'AQUÍ I L'ARA ÉS EL PUNT DE PARTIDA

No partim de zero. Ja existeixen als diferents territoris del món molts projectes concrets de sobiranes. "Des dels projectes cooperatius en l'àmbit de l'energia o l'habitatge, passant per la pa-

gesia ecològica i el consum de proximitat, la recuperació dels habitatges buits en mans dels bancs o la creació cultural comunitària, amb totes elles és amb les que pretenem establir un diàleg fecund amb la voluntat d'aconseguir la interrelació i la sinergia necessària per afermar aquesta estratègia transformadora i escalar-la en la dimensió municipal i/o estatal."⁵

Cal posar-los al centre de l'acció política transformadora dotant-los d'un relat comú i donant-los escalabilitat, articulació i múscul. Serà en les experiències de proximitat, que es donen en una escala municipal que permet el contacte i la intervenció directa de les persones en tot allò que els afecta, on podem acumular més força política i construir projectes concrets que ens permetin visualitzar les alternatives i definir escenaris de trans-

formació locals, regionals i nacionals. Segons aquesta visió del municipalisme, que respecta la diversitat de ritmes, de correlació de forces i d'aliances, la intervenció institucional ha d'estar subordinada alhora que ha de potenciar els processos que es troben en marxa i que plantegen, en àmbits diversos, guanyar les sobiranes indispensables per desenvolupar una vida plena.

La quantitat de projectes i processos de lluita que existeixen en cada territori i en cada àmbit de sobirania possible és desigual i les seves característiques també varien. Però el caràcter exemplaritzant de les propostes desenvolupades permetrà el desplegament futur d'altres experiències, tant si aquestes són exitoses com si no aconsegueixen tirar endavant.

⁵ BUSQUETA, JOSEP MANEL; GORDILLO IVAN; LLONCH, PAU. "La independència en un capitalisme ingestional (i III)" *Crític*. [en línia] <https://goo.gl/a1TSAK> [Consulta 17 gener 2017].

2.

COOPERAR, TRANSFORMAR, FEMINITZAR

DAVID FERNÁNDEZ
PER LA FUNDACIÓ COOP57

2. COOPERAR, TRANSFORMAR, FEMINITZAR

DAVID FERNÁNDEZ

*Es tracta de crear els marges, en lloc de deixar-s'hi tancar. (...)
Construir, ampliar i protegir l'espai habitable allà on el desert
dels centres buits s'escampa i arrasa la vida*

Marina Garcés

Des que els pioners de Rochdale establissin les primers bases del moviment cooperativista internacional, el llunyà 1848, i fins avui, on més de 1.000 milions de persones estan implicades en el cooperativisme arreu del món, la cooperació social ha operat sempre com a recer i refugi, com a dic de contenció i estri de transformació i, en les cruïlles actuals, com a imprescindible matriu de trànsit cap a un model postcapitalista. En l'horitzó, encara, la fita de la plena democràcia social i econòmica.

Memòria cooperativa d'un futur anterior, cal recordar necessàriament que el cooperativisme disposa, en la història dels Països Catalans, d'una llarga tradició social i d'un fort arrelament històric i antropològic, estroncat i saquejat per la dictadura franquista i la reestructuració del capitalisme a l'Estat espanyol. La dimensió i persistència cooperativa, però, és ben fèrtil i, actualment, significa i dignifica una sòlida alternativa davant

les crisis d'un capitalisme senil, voraç i carronyaire. Construeix des de baix els embrions d'un model de democràcia social i econòmica, i obertament planteja solucions als dilemes que cal resoldre per poder garantir un futur just, ecològic i solidari. Tot plegat, és clar, contra un context de devaluació democràtica, involució social i degradació ecològica i sota els paradigmes de la cronificació de la pobresa, l'extensió de la precarietat i la intensitat creixent de les desigualtats socials. Rere la sortida neoliberal de la crisi, cop d'estat i de mercat alhora, la pobresa afecta avui tres milions de persones als Països Catalans en una societat consumista, malgirbada entre la sobreproducció i el subconsum, el mite del creixement i una exclusió social que afecta cada cop més sectors.

És sota aquest context fallit, injust i desigual, on el cooperativisme trasllada el debat i la disputa sobre la hipòtesi democràtica en l'àmbit econòmic; on demostra la seva capacitat de resistència i transformació, on genera alternatives concretes solidàries a cada problema i on visualitza no l'expectativa de l' "un altre món és possible" sinó la realitat que "ja és possible", que ja és aquí i que ja existeix. I que ens interpel·la directament: les opcions de canvi són a les nostres mans, es

reconstrueix cada dia i depenen de nosaltres mateixos. Experiències, pràctiques i dinàmiques cooperatives que configuren ja alternatives econòmiques en pràcticament totes les esferes del cicle econòmic — propietat, producció, distribució, consum i finançament— i que construeixen un marc superior de la *hybris* del capitalisme.

QUOTIDIANITAT I RESISTÈNCIA PER LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL

La crisi també ha forçat i reforçat la recerca i construcció de marcs alternatius que situïn a l'epicentre la necessitat d'un canvi de model econòmic on la cobertura de les necessitats de les persones sigui alhora clau de volta i full de ruta. És això el que aporta el cooperativisme: habilita el suport mutu, la solidaritat i la transformació. Aquesta és la seva principal virtut en un context farcit sempre de contradiccions, riscos i dificultats, però davant un mirall —el de la crisi— on ha demostrat capacitat i vàlua: és qui més i millor ha resistit els seus embats, qui ha fet més esforços per generar ocupació i qui ha reconstruït i dinamitzat les malmeses xarxes de solidaritat social, recuperant i refent un vincle social comunitari deteriorat per dècades de neoliberalisme i individualisme salvatge.

Enmig d'aquesta crisi, el cooperativisme als Països Catalans —en sentit estricte, però sense oblidar el paraigües més ampli del marc de l'Economia Social i Solidària (ESS)— engloba actualment gairebé 7.000 experiències. Per territoris, a les Illes Balears, consten 211 cooperatives —amb 3.000 treballadors i treballadores—, al País Valencià 1.958 —que ocupen 22.000 persones— i a Catalunya, 4.744 cooperatives i 37.886 treballadors

i treballadores. En aquest darrer cas, si l'ampliem a tot l'àmbit de l'ESS, el cooperativisme implica 150.000 persones, factura 11.600 milions d'euros anuals i suposa el 6% del PIB català. En un model cooperatiu heterogeni: plural, divers i complex. En total, vora 65.000 persones treballant directament en un cooperativisme que es desplega en pràcticament tots els sectors —agroalimentari, educatiu, de serveis, financer, energètic— i que, esperançadorament, ha crescut durant la crisi.

Aquest dinamisme permet —des de la lliure adscripció voluntària i la dependència mútua entre iguals— viure, treballar i consumir en paràmetres alternatius postcapitalistes. Qui vulgui pot avui escapolir-se del vergonyant sistema financer vigent —a través de les finances ètiques—, fugir dels grans taurons energètics —a través de projectes cooperatius sostenibles—, desobeir el negoci alimentari —a través de les cooperatives de consum que reconnecten camp i ciutat— o allunyar-se de la mercantilització de la cultura, per citar només alguns exemples. És aquesta la major aportació del cooperativisme: un «avui, ara i aquí» que no diu, fa; que no espera, actua; que no delega, pren part. Anticipant-se a un futur compartit, anuncia i demostra que una altra forma de fer les coses és necessària i possible. I a més del què, incorporem el com: des de la radicalitat democràtica, l'enxarxament social, el desenvolupament comunitari i la consciència crítica. Cooperativisme també és cultura, pedagogia i valors.

PERSPECTIVA DE GÈNERE: TOT EL QUE QUEDA PER FER

En les tensions inherents al capitalisme —sexisme, racisme, classisme, destrucció de l'entorn—, cal destacar també la interre-

lació permanent entre cooperativisme, economies crítiques i moviments socials. Especialment des d'una perspectiva feminista i en la lluita sempre inacabada contra els patrons i rols patriarcal. Per dir-ho en termes autocrítics, el cooperativisme és el model econòmic que avui més aporta en la lluita per la igualtat —en termes salarials, de cures, de conciliació, de formació i promoció— però encara té molts reptes pendents. Investigacions recents matisen, per exemple, que els àmbits de decisió continuen fortament masculinitzats i que el potencial igualitari es desplega, sobretot i paradoxalment, per baix. Que el cooperativisme es basi en relacions horitzontals i democràtiques —assemblea, autogestió, autonomia— posa les condicions necessàries, però no suficients, per afrontar els impactes i les desigualtats d'un patriarcat estructural que travessa tot l'ordre social i ho impregna gairebé tot, també la cadena de deliberació, debat i decisió. Les aportacions dels feminismes no seran mai merament economicistes: concerneixen les formes en què s'exerceix i redistribueix el poder —respecte, diàleg, responsabilitat, cura mútua— i el tipus de relacions personals —jeràrquiques o horitzontals, impositives o consensuals, dominadores o igualitàries— que o bé es reproduïxen o bé es desconstrueïxen i es transformen.

CONSTRUIR EN PARAL·LEL I DES DELS MARGES

La filosofia del cooperativisme, com a ètica de resistència i estri de transformació social, esdevé així un àmbit col·lectiu d'auto-defensa del bé comú, un espai socioeconòmic compartit d'autotutela efectiva de drets socials fonamentals i una esfera co-

muna que obre i canvia per baix el que sempre pretenen tancar i reproduir per dalt. En el context de nacions sense Estat, aquesta contribució es multiplica en un model que sempre s'ha empeltat de confederalisme: és alhora democràtic, transformador i sobiranista, atès que genera comunitat i construeix institucions comunes, esferes autònomes i sobirania recuperades. Més encara en un context global on la sobirania dels estats i la tirania dels mercats ja no tenen res a veure amb la sobirania dels pobles i la igualtat entre les persones; més encara en un context sud-europeu que l'asfíxia entre la paret dels estats i l'espasa dels mercats és insostenible. En l'economia com a camp de batalla, com a territori en disputa, on es configura present i futur, i quan no hi ha més lluita pel demà que l'estricta avui, que és on es pot transformar la realitat.

Des d'aquesta perspectiva emancipatòria, transformadora i solidària —des de l'autonomia social i en perspectiva global— el cooperativisme és configuraria, certament, com un territori alliberat: neix, creix i es desplega allà on passen les coses: és a dir, allà on poden ser transformades. Fet i fet, una de les matrones del cooperativisme català, Michaela Chalmeta, ho va aclarir fa vuitanta anys: «cooperar és assecar en les seves fonts un capitalisme depredador». Recentment, el filòsof Santiago Alba Rico incidia en el fet que, sota un capitalisme senil que opera com a màquina de trinxar tots els límits, calia ser revolucionaris en allò econòmic —per posar el fre d'emergència front la deriva del capitalisme—, reformistes en allò institucional —per poder governar-nos— i conservadors antropològicament —per garan-

tir la sostenibilitat de la vida. Aquella suggerent tríada aplicada a les nostres realitats esperona un triple marc alliberador, on la interrelació permanent entre cooperativisme, municipalisme i feminisme serien alhora el millor antídote i la millor alternativa. Antídote per aturar i limitar els danys ètics, socials i ecològics;

alternativa per recuperar sobirania, reteixir vincles i construir justícia social. Quan, segurament, el veritable dilema que caldrà abordar en aquest convuls segle XXI sigui una antagonia que eviti la distòpia. Dicotomia XXI: cooperativisme o *mad-max*.

3.

A ROJAVA, UNA REVOLUCIÓ SOBRE LA MARXA

RAHILA GUPTA

PERIODISTA I ESCRIPTORA

Nota dels editors: En el context de la guerra de Síria, els mesos finals de 2013 i els inicials de 2014 tres regions de majoria kurda del nord del país —allò que els kurds anomenen Rojava— van proclamar-se autònomes sota els principis del confederalisme democràtic, una ideologia socialista llibertària propugnada pel fundador del Partit dels Treballadors del Kurdistan (PKK), Abdullah Öcalan. Entre els pilars fonamentals d'aquesta ideologia es troba l'alliberament de les dones de tota forma de dominació patriarcal i la consecució d'una economia social, basada en el cooperativisme. El confederalisme democràtic també propugna un tipus de democràcia basada en la participació directa dels ciutadans en les decisions, que idealment es prenen per consens.

La periodista i escriptora Rahila Gupta va viatjar a la Rojava autònoma els primers mesos de 2016 i, entre abril i maig, va publicar "Witnessing the revolution in Rojava", una sèrie de sis articles sobre la seva experiència en aquell territori en el marc del programa "50.50 Inclusive Democracy", de la publicació digital *Open Democracy*. Un dels articles s'acostava a l'experiència del cooperativisme a Rojava. Publicat en anglès i disponible en aquesta adreça <https://goo.gl/aSOT1i>, us l'ofereim traduït al català.

3. A ROJAVA, UNA REVOLUCIÓ SOBRE LA MARXA

RAHILA GUPTA

Hi ha una veritable sensació que un poble està responent als fets sobre el terreny amb els pocs recursos que té a les seves mans. A Rojava, el front de guerra contra Estat Islàmic canvia constantment: de moment en una direcció positiva, cap a l'exterior, recuperant territoris ocupats per Estat Islàmic, com Shad-dadi, a la província de Hasakah, i Tal Abyad, a la frontera turca, cosa que fa el poble de Rojava responsable de noves poblacions i li dóna la tasca d'integrar-les dins de l'estructura democràtica representativa radical descrita en articles anteriors¹. Per tal de donar cabuda a aquestes zones recentment alliberades, on els kurds no són una majoria i on les poblacions de siríacs, assiris, àrabs i turcmans potser no combreguen necessàriament amb els ideals revolucionaris de Rojava, aquesta regió es va declarar com a Sistema Federal Democràtic de Rojava i Nord de Síria el març, poc després que jo en tornés². De la mateixa manera, l'organització paraigua de les dones, que es coneixia com Yekitiya Star (Unió Star de les Dones, en kurd) quan jo preparava el meu viatge a Rojava, va canviar el seu nom a Kongra Star (Congrés Star) en el moment en què vaig arribar-hi, perquè havien decidit en la seva última conferència d'obrir les seves files a dones de totes les ètnies, no només a les dones kurdes. Els rètols a l'exte-

rior de les oficines governamentals són sovint papers de mida A4 impresos per ordinador, cosa que suggereix tant que hi ha manca de recursos com que la situació canvia ràpidament.

Barricades fetes de manera casolana —sovint barrils de petroli farcits de formigó o canonades soldades entre si en forma d'estrella de punta— estan col·locades a l'exterior dels edificis oficials per tal de prevenir-hi atacs suïcides. S'han requisat blocs d'apartaments per instal·lar-hi les oficines de l'Administració. El centre de premsa, per exemple, és ubicat en un edifici de pisos d'una zona residencial, en una cruïlla on tres carreteres han estat tancades, amb barrils de petroli a unes cent iardes de l'edifici d'oficines, a la circulació dels cotxes. A la quarta carretera hi ha una barrera ampla i baixa, de ferro, que es fa córrer per deixar passar els cotxes oficials.

El canal oficial de televisió de l'Administració, anomenat QAM, sembla que estigui pertot arreu, i simplement consisteix

¹ Nota del traductor: Recordem que aquest article forma part d'una sèrie de sis.

² Nota del traductor: "Rojava" significa "occident" en kurd, i és el terme que els kurds empen per referir-se al Kurdistan de Síria. Afegint "Nord de Síria" a la denominació oficial del territori, l'autonomia cerca de subratllar el caràcter multiètnic del projecte.

en una sèrie d'imatges fixes i textos en moviment. Encara que un altre canal, Ronahî, sí que transmet pel·lícules, tendeix a preferir discussions interminables i estàtiques amb dones vestides amb uniformes militars.

A la frontera, un pont pontó suporta camions carregats que travessen en ambdues direccions, sempre i quan la frontera estigui oberta³. Quan marxava de Rojava, vaig adonar-me que ara hi havia una taula de ferro desmanegada, col·locada en una platja de còdols on membres de l'Asayîş (la força policíaca) estaven revisant superficialment l'equipatge dels sirians que hi entraven, per si duïen bombes o armes de foc. El control no hi era quan vaig arribar-hi quinze dies enrere. El temps estàndard d'entrenament militar per a forces de defensa de Rojava, tant de la YPG (Força de Protecció Popular) com de la YPJ (Força de Protecció de les Dones), és tan sols d'un mes de durada. Tot i això, estan aconseguint èxits notables contra Estat Islàmic, cosa que atribueixen al seu compromís amb la revolució. Nesrin Abdullah, comandant de la YPJ, diu: "Creiem fermament que si tan sols lluites, i ho fas sense ideologia, sense desenvolupar les teves idees i la teva personalitat, el teu combat no serà tan bo com podria ser-ho, i no el duràs a terme de la manera correcta".

Tots els grans edificis que em trobo havien estat propietat del govern d'Assad, i l'Administració de Rojava simplement se'n va fer càrrec. Les meves dues primeres nits em van hostatjar

³ Nota del traductor: L'autora es refereix al pas del riu Tigris, a la frontera entre Síria i l'Iraq, que actualment connecta Rojava i el territori controlat pel Govern Regional Kurd de l'Iraq. El govern kurdoiraquí, a voltes, tanca la frontera.

al centre de premsa, en una mansió força gran, que és la casa d'hostes per als periodistes visitants. Els hotels, a Rojava, són propietat del govern sirí. Com que jo, tècnicament, era a Síria il·legalment —després d'haver-hi arribat per la frontera des del Kurdistan iraquí— em van dir que m'exposava a ser arrestada si reservava una habitació en un hotel.

Weqfa Jina, la Fundació de la Dona Lliure a Rojava, també es troba en una mansió que abans era propietat d'Assad, que havia estat lliurada a l'associació per part l'Administració, i que ha estat reformada amb molta qualitat gràcies a donacions provinents de l'exterior.

De la mateixa manera, terres que eren propietat d'Assad estan sent redistribuïdes a cooperatives agrícoles. Les cooperatives exclusivament femenines juguen un paper substancial en el funcionament de l'economia i l'alimentació de la població. En la *Jineolojî*, la sociologia de les dones, una disciplina acadèmica desenvolupada per Öcalan, les dones són considerades com els principals actors del sistema econòmic, per oposició amb el capitalisme, on els homes juguen un paper principal. Vaig reunir-me amb la cap del Comitè Econòmic de les Dones, Delal Afrin, qui va exposar-me els importants èxits aconseguits en un període molt curt de temps. Atès que el seu objectiu principal havia estat la pròpia defensa i la guerra contra Estat Islàmic, van arribar tard a l'economia. El Comitè va ser fundat tot just l'agost de 2015. Han creat 19 cooperatives, incloses sis cooperatives agrícoles, moltes de les quals existeixen des de fa només un parell de mesos. Aquesta era la situació el mes de març, tot i que un document del Tev-Dem (Moviment per una Societat

Democràtica) del mes de gener llistava només sis cooperatives independents de dones, de manera que la informació caduca aviat en un lloc dinàmic com aquest.

Segons el doctor Alan Semo, representant al Regne Unit del PYD (el partit polític dominant a Rojava), el sistema cooperatiu aporta aproximadament el 80 per cent de l'economia de Rojava, mentre que el sector privat hi representa el 20 per cent. Les cooperatives de Kongra Star, que són només de dones, són independents de les cooperatives del Tev-Dem, que són mixtes. En la pràctica, això significa que les dones són propietàries i membres de la cooperativa, però tot i així poden emprar treballadors masculins, com ho fan a la cooperativa de costura Warshin, que vaig visitar. La cooperativa compta amb vuit dones propietàries i quatre empleats de sexe masculí.

Quan vaig preguntar per què pensaven que era important crear cooperatives només de dones, quan la igualtat de gènere era encoratjada en tota la societat, Delal Afrin va dir-me: "El desequilibri històric de poder no pot ser corregit tan sols mitjançant la introducció de quotes per a les dones o el principi de les copresidències, compartides per un home i una dona. La confiança que els homes i les dones porten al treball serà diferent, llevat que la confiança de les dones sigui enfortida a través de l'autosuficiència, l'adquisició de coneixements i la formació que adquireixen en la creació de cooperatives. Una societat que és capaç d'organitzar una economia on les dones tinguin funcions productives és el signe d'una societat madura i reflexiva. Quan l'economia no estigui sota el control dels homes, les dones seran capaces d'expressar-se lliurement".

Davant de les oficines de Kongra Star hi un barril ple de gasolina, on el cotxe oficial fa benzina: un perill per a la salut i un regal per als terroristes suïcides d'Estat Islàmic. I malgrat tot, el que em semblava que era l'estació de servei més bàsica que mai havia vist en el meu primer viatge a Rojava des de la frontera, en realitat era un luxe. Era un aparador petit, ennegrit, brut i greixós, i sense rètol. Unit a un tub vertical hi havia un ganxo d'on penja una mànega de goma, de les que es fan servir en jardineria, amb un broc lligat a ella mitjançant una corda del qual brolla la gasolina. La mànega sortia d'un tanc improvisat amb una tapa i, a meitat de camí del llarg de la mànega, hi havia un comptador bàsic, que marcava la quantitat lliurada. La gent local utilitzava petits escalfadors manuals per extreure gasolina del petroli cru de manera primitiva, així que les autèntiques estacions de servei havien tancat, perquè ja no tenien benzina de bona qualitat i no hi havia cap diferència de preu entre elles i aquests petits equips. Daham, l'agent fronterer, va encendre's una cigarreta just al costat de la mànega. Vaig empassar saliva, però també vaig fer una foto.

Sota Assad, s'acostumava a enviar la gasolina cap a Homs per ser refinada, i després tornava a Rojava. Els kurds han tallat els oleoductes per tal de quedar-se els seus recursos per a si mateixos, però sense refineries a Rojava, la qualitat de la gasolina és dolenta. El doctor Alan Semo diu que s'abstenen d'exportar el petroli atès que el veuen com un recurs nacional que hauria de beneficiar tota la gent de Síria quan la guerra hagi acabat. Assad, deliberadament, va subdesenvolupar les zones kurdes per tal de fer-les econòmicament dependents del govern central:

per exemple, se'ls permetia de conrear blat, però no pas de coure pa. Ara estan plantant arbres fruiters, prohibits pel govern d'Assad, que volia que fossin dependents del sud pel que fa a la fruita. De fet, tota plantació d'arbres va ser prohibida per Assad, cosa que explica l'estrany paisatge sense arbres de Rojava.

Aquesta és una revolució a corre-cuita, sorgida d'unes bases materials de desenvolupament molt baixes, i superposada amb grans aspiracions d'igualtat enmig d'un ambient hostil. És realment ambiciosa.

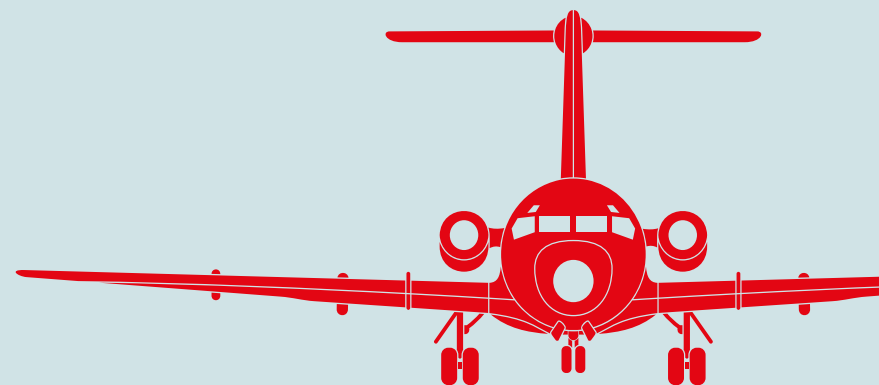
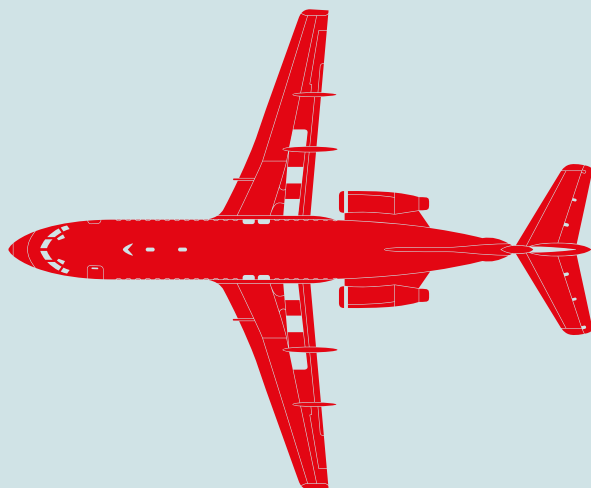
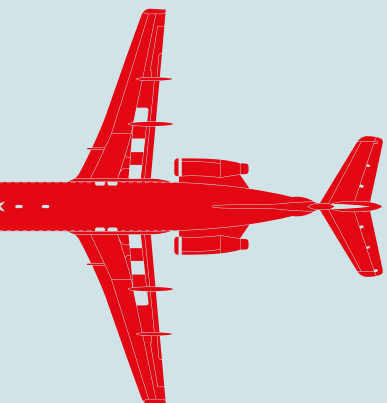
4.

EL TURISME COM UNA OPORTUNITAT PER A LES NACIONS SENSE ESTAT I POBLES INDÍGENES

JOSEP HUGUET BIOSCA

EXCONSELLER DE TURISME DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA

MEMBRE DE LA FUNDACIÓ JOSEP IRLA

4. EL TURISME COM UNA OPORTUNITAT PER A LES NACIONS SENSE ESTAT I POBLES INDÍGENES

JOSEP HUGUET BIOSCA

EL GLOCALISME

La globalització econòmica està provocant importants problemes socials en alguns territoris i alguns sectors, especialment per la connivència de les classes extractives locals amb les oligarquies globals. Però hi ha elements de la internacionalització que poden ser aprofitats al servei de les poblacions més desvalgudes o les nacions subalternes del planeta. La interconnexió en xarxa permet fer arribar les pròpies propostes arreu del món. I des de qualsevol lloc del món que tingui una mínima connexió —qüestió bàsica a assegurar— es pot posar a l'aparador allò que t'interessi vendre directament, sense intermediaris. O disminuint-los molt.

L'economia global ha propiciat monocultius depredadors en alguns llocs o ha desplaçat produccions industrials de forma progressiva d'un país a un altre. Però aquests fenòmens negatius són més fàcils de multiplicar-se sempre que s'estigui parlant de productes estàndard industrials o alimentaris.

Dins d'una economia global, hi ha àmbits que procuren el progrés econòmic i social disseminat entre poblacions perquè es tracta de la producció i venda de productes basats en la identitat, en les pròpies característiques culturals. En l'habilitat de

mostrar-se i projectar-se al món com a quelcom diferent, singular, atractiu.

Llavors, la possibilitat de competir ja no ve exclusivament per oferir preus baixos per uns productes que es poden fabricar o cultivar quasi a qualsevol part del món, sinó que s'és competitiu gràcies a l'originalitat, sense necessitat de malvendre el fruit del propi treball i sempre que es controlin mínimament els canals de venda —millor sempre la venda directa.

El mercat, per ser precisos parts creixents del mercat europeu i occidental, valora cada cop més una oferta de productes originals, diferenciats, únics. I valora el seu component sostenible i responsable.

Alguns d'aquests productes, alguns economistes els inclouen dins el concepte del "luxe intel·ligent", perquè són assequibles a capes mitjanes i altes de la població que es poden permetre pagar més els productes d'aquestes característiques. Són els productes amb valor afegit, una part del qual prové del seu consum o compra in situ arran d'un viatge i/o per compra a distància, sempre que la traçabilitat, l'autenticitat del producte, quedi sobradament demostrada.

L'ECONOMIA DE LA IDENTITAT

Alguns economistes han establert el concepte economia de la identitat per definir tots aquells aspectes de la producció basats en la creativitat singular, arrelada a un territori o unes poblacions concretes.

Els principis d'aquesta economia són:

1. Buscar aquells trets que realment ens defineixen com a diferents, la majoria dels quals intangibles o immaterials, i que constitueixen l'imaginari i la imatge que volem projectar al món/mercat.
2. Fer-los tangibles a través de la creació de productes o serveis vendibles o intercanviables.
3. Desenvolupar una estratègia de màrqueting al seu voltant que permeti una promoció i posicionament potent directament a les poblacions a les quals es vol arribar.

Perquè part de l'estratègia passa, també, per ser capaços d'explicar la identitat, interpretar-la, acostar-la al consumidor (que molt sovint en primera instància serà local i de proximitat), com a part de la seva posada en valor.

Com deia l'arquitecte català universal Antoni Gaudí:

"Sigueu originals, aneu als orígens".

Per definició hi ha una colla d'àmbits econòmics que encaixen plenament en el marc de l'economia de la identitat:

1. Aliments D.O

El sector agroalimentari, que ha creat denominacions d'origen amb productes de qualitat i d'una certa exclusivitat, com és el cas dels vins, olis, formatges...

Un producte transformat sempre agafa més valor que el producte agrari mateix, ja que pot ser mediatitzat molt més pels intermediaris i, fins i tot, tenir més riscos de perdre la traçabilitat. Els problemes duaners de tipus burocràtic poden posar traves a la venda directa a turistes de destil·lats, derivats làctics, animals, fruita o cereals, etc.

2. Artesania i moda

El producte i el procés d'elaboració artesanal, i per tant únic, són elements d'un gran valor i interès tant per a la preservació de la identitat com per la seva atractivitat comercial i turística. La moda, tot i ser un fenomen molt globalitzat, pot tenir variants locals en què les propostes de vestir, calçar o enjoiar-se vinguin orientades en la tradició més ortodoxa o en aquesta, reinterpretada i posada al dia.

3. Indústries i creació culturals

La creativitat i l'obra artística tenen vocació global, solen expressar sentiments universals, però en contextos locals. Escriptors, pintors, escultors, cantants, etc. que sàpiguen pouar en la tradició, en les arrels i/o enllacin amb la modernitat i les avantguardes tenen una gran possibilitat de situar les seves creacions ja sigui en el turista visitant, ja sigui a tot el món, a través de les xarxes socials i un mínim de logística cooperativa.

4. Turisme identitari, sostenible i responsable

Finalment, el turisme pot ser el gran tractor de les anteriors produccions identitàries i ell mateix, en la mesura que aposti per la identitat, és un recurs econòmic i social impossible de deslocalitzar. I per tant garant d'ocupació i desenvolupament social dels territoris que hi apostin.

El turisme intel·ligent encaixa plenament en una economia de la identitat, ja que permet:

- + D'una banda, la projecció internacional de l'imaginari vinculat a aquesta diferenciació com a valor afegit.
- + D'una altra, la generació d'activitat econòmica en primera instància, però també per la seva funció de tractor de les altres branques de l'economia de la identitat: aliments DO, artesanía, indústria cultural.
- + I, en certa manera, comerç local i moda.

L'elaboració i la creació de tots els productes de l'economia de la identitat, inclòs el turisme, han d'estar en mans de petites i mitjanes empreses i de cooperatives, per tal que no se'n desvirtuïn els efectes socials beneficiosos.

En territoris que no disposin d'un mínim poder autònom, que és el que hauria d'encapçalar les polítiques destinades a promoure l'economia de la identitat, caldrà pensar en fórmules comunitàries. O en forma d'associacions voluntàries o amb la complicitat de les institucions locals. Per preservar el futur dels emprenedors individuals o col·lectius, sempre es necessitarà un

alt grau de cooperació, com a mínim en el moment de la promoció internacional i la distribució.

QUÈ EN DIU L'ORGANITZACIÓ MUNDIAL DEL TURISME?

Precisament la definició de turisme sostenible que fa temps ja va fer l'OMT es pot sintetitzar en:

- + Sostenibilitat ambiental i social.
- + Sostenibilitat econòmica i social.
- + Sostenibilitat cultural i social.

I oportunitats del turisme sostenible com a element de:

- + Protecció i regeneració del paisatge i l'entorn.
- + Desenvolupament econòmic integral.
- + Revalorització de la identitat cultural i l'autoestima.

I LA UNIÓ EUROPEA, QUÈ EN DIU DEL TURISME?

La Unió Europea aposta clarament pel turisme cultural basat en:

- + Valoritzar el patrimoni cultural material i immaterial de les poblacions.
- + Potenciar la identitat europea a través de productes i rutes transfrontereres.

En qualsevol cas, es necessita que, a escala de comunitat, d'ajuntament o de govern autònom o regional, es faci una planificació

estratègica del turisme sostenible i s'utilitzi per planificar l'instrument de l'enginyeria turística, que és la forma d'anàlisi i diagnosi de com aprofitar de forma equilibrada i al servei de la ma-

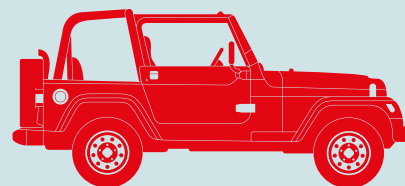
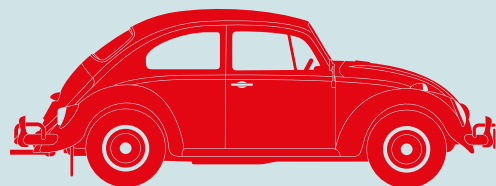
joria social tot el patrimoni material i immaterial d'un territori determinat¹.

¹ En l'etapa de conseller de Turisme de Catalunya (2004-2010) vam redactar el primer Pla Estratègic del Turisme a Catalunya 2005-2010, l'*Atles del turisme a Catalunya* (recursos materials o tangibles), el *Mapa nacional dels recursos turístics intangibles*, el *Pla d'implementació dels recursos turístics intangibles de Catalunya*, el *Catàleg d'icones turístiques de Catalunya* i la guia *Compra a pagès*. I es van crear les Rutes turístiques d'inspiració cultural i els Centres d'Acollida Turística CAT, i nous formats d'oficines turístiques. A banda de diverses regulacions sobre allotjaments de turisme: rural, hotels, serveis de guia, etc. I la Llei de comerç de Catalunya, per protegir el comerç local de proximitat, l'Agència Artesania Catalunya, la promoció de la moda emergent local.

5.

TURISME COMUNITARI, EN MANS DE LA COL·LECTIVITAT

ERNEST CAÑADA
COORDINADOR D'ALBA SUD

5. TURISME COMUNITARI, EN MANS DE LA COL·LECTIVITAT

ERNEST CAÑADA / ALBA SUD

El Turisme Comunitari és un model de gestió de l'activitat turística en el qual la població local d'un determinat territori rural (especialment pobles originaris i famílies camperoles), a través de les seves diferents estructures organitzatives de caràcter col·lectiu, exerceix un paper preponderant en el control del seu disseny, execució, gestió i distribució de beneficis. L'objectiu del turisme comunitari no és el de substituir les activitats agropecuàries tradicionals (agricultura, ramaderia, pesca, artesanía, ciència forestal...), sinó una forma de diversificar i complementar les economies rurals.

Aquest model va començar a desenvolupar-se entre els anys noranta i dos mil, segons els països, i responia bàsicament a la necessitat de trobar alternatives davant la crisi rural a què es veia abocada una part important de la població rural per les polítiques de caràcter neoliberal que van desatendre les necessitats dels sectors més vulnerables. Moltes comunitats, davant la caiguda dels preus dels productes alimentaris en el mercat internacional i l'empobriment creixent, van veure en l'emigració i l'enviament de remeses una de les poques alternatives per sobreviure, però els costos socials i familiars que van haver de pagar eren molt elevats. Altres, però, van intentar en les activitats

de serveis no tradicionals noves formes per poder mantenir-se als seus territoris generant fonts alternatives d'ingressos. Així, per exemple, Kyra Cruz, que fou directora de la xarxa de turisme comunitari de Costa Rica ACTUAR, explicava que el turisme comunitari era bàsicament una sortida per fer front a aquesta situació de depauperació de l'entorn rural:

"El turisme rural comunitari a Costa Rica sorgeix de la necessitat de generar alternatives econòmiques que diversifiquessin els ingressos de les famílies del camp, enfrontades a un model de desenvolupament rural depredador dels recursos naturals que per més de vint anys ha aprofundit la desigualtat i concentrat la propietat de la terra, generant atur, emigració i deteriorant els vincles de la comunitat rural".

D'aquesta manera, centenars de comunitats s'han organitzat de formes diverses arreu d'Amèrica Llatina per fer del turisme una activitat que els ajudés a millorar les seves condicions de vida. Per exemple: famílies i cooperatives camperoles que busquen com millorar la seva economia a causa de la situació de crisi que hi ha en les activitats agropecuàries; organitzacions comunitàries preocupades pel medi ambient que realitzen

tasques de conservació dels recursos naturals; comunitats que, després de la guerra, intenten reinserir-se en la vida civil i mantenir la memòria viva del que va passar en les seves comunitats; grups de dones que tracten d'incrementar els seus recursos i poder tenir un major nivell d'autonomia i autosuficiència; pobles originaris que s'organitzen per millorar la seva economia comunal; petits negocis familiars que s'associen per potenciar i complementar la seva oferta. D'aquestes múltiples formes organitzatives, segons les realitats rurals de cada indret, s'ha alimentat el turisme comunitari.

Això implica que qualsevol inversió turística que es faci en el camp no és necessàriament turisme comunitari. Un gran propietari o un inversionista de la ciutat que posa un hotel de muntanya pot ser que faci turisme rural, però mai podrà ser turisme comunitari. Perquè ho sigui, el negoci turístic ha d'estar en mans de la població local d'un territori rural organitzada col·lectivament. Això vol dir que és gent que viu i treballa en un territori i que s'organitza per tenir el control principal sobre el negoci.

Un dels principals atractius d'aquest tipus de turisme consisteix precisament en aquesta aposta organitzativa de les poblacions rurals, és a dir, la possibilitat de conèixer els territoris rurals, els seus recursos i la seva cultura de la mà de la gent que hi viu. Així, la principal oferta turística d'aquest model es basa a facilitar la visita de recursos naturals i entorns rurals a través d'un espai de relació i trobada amb les poblacions locals. Fa possible un acostament vivencial a allò que la gent que viu i treballa al camp fa quotidianament.

És evident però que no és senzill sostenir en el temps una

activitat no tradicional basada en l'economia social. Les poblacions rurals normalment no tenen experiència prèvia en turisme. Ni tampoc l'han pogut practicar com a turistes. I per això han de fer un gran esforç per formar-se. Pel fet que no hi havia la suficient experiència, sovint hi ha hagut molta dependència de persones i institucions externes, la cooperació internacional, consultors, fundacions de grans empreses o les mateixes institucions públiques. En ocasions els comunitaris han perdut el control dels seus negocis o s'han deixat influenciar a seguir camins que no els han dut allà on volien. A la majoria de països tampoc hi ha hagut polítiques públiques que reconeguessin explícitament el turisme comunitari i aportessin recursos i suports realment útils a les iniciatives comunitàries. També ha costat molt aconseguir que arribessin de forma regular i amb quantitats suficients els turistes i, per tant, arribar a comercialitzar els seus serveis de forma sostenible.

Tot i així, són nombroses les experiències que ens ajuden a identificar les possibilitats d'altres formes de desenvolupament turístic que realment siguin més beneficioses per a les poblacions rurals. Un d'aquests exemples inspiradors el podem trobar a la comarca dels bribris, a Costa Rica, tocant pràcticament Panamà.

STRIBRAWPA, LA CASA DE LES DONES

Als anys setanta, les comunitats de la comarca bribri, a Costa Rica, es van veure molt colpejades per la plaga del fong *Monilia* que va afectar el cacau, que era la seva principal font d'ingressos. Aleshores la gent va començar a emigrar per trobar feina

a d'altres bandes. Molts homes van anar a treballar a les grans plantacions de plàtans. Allà havien de treballar exposats als plaguicides, que els van provocar diverses afectacions a la salut, des de l'esterilitat fins a diferents tipus de càncer. A més, molts d'ells, quan cobraven el salari, se'l gastaven bevent a la cantina i les seves famílies quedaven sense els recursos necessaris per viure.

Davant d'aquesta situació, tres dones indígenes de la comunitat de Yorkín van decidir organitzar-se amb la idea de fer alguna cosa perquè la gent tingués feina a la seva comunitat i no hagués de marxar a les plantacions de plàtans. El 1985 van crear l'Associació Indígena Stribrawpa. Al principi els homes no volien que s'organitzessin, però elles van persistir. De fet, dues van haver de deixar l'associació per l'oposició dels seus marits. Però la seva fundadora, Bernarda Morales, va aguantar i va aconseguir atreure noves dones que enfortiren l'organització.

Primer van provar sort amb l'elaboració d'artesanies, però això no va funcionar del tot, perquè els desplaçaments per anar-les a vendre fora de la comunitat eren molt cars. Després van iniciar un projecte amb arbres fruiters. Aquest projecte va fer que alguns tècnics de fora la comunitat les haguessin de visitar regularment i necessitaven on allotjar-se i poder menjar. I així van començar a pensar que, si feien algun alberg i atreïen turistes, podrien vendre millor les seves artesanies. La idea del turisme va començar a prendre forma allà on mai havien vist un turista.

Actualment l'associació està formada per 35 persones, que treballen en diferents tasques: guies, cuineres, boters, netejadores, organitzadores d'activitats culturals... Però només les

dones són a la junta directiva, i són les que organitzen la feina de tots els seus membres. Els turistes, majoritàriament estrangers, arriben a la comunitat en canoa a través del riu Yorkín, on han creat diversos allotjaments. Són albergs rústics però molt ben condicionats. Entre les activitats més sol·licitades pels turistes hi ha el circuit del cacau, on mostren tot el seu procés d'elaboració, des de conèixer la planta fins a preparar xocolata. També són molt demandades les vetllades i activitats culturals, que els permeten conèixer millor el poble bribri.

Entre els acords que ha impulsat la junta directiva, en destaquen alguns que mostren el seu caràcter visionari. Totes les famílies que participen a l'associació han de conrear i poder subministrar aliments per a les cuines dels albergs turístics, de tal manera que ningú vulgui abandonar l'agricultura per dedicar-se només al turisme. També han establert un sistema de sancions si algun home que fa alguna feina per l'associació s'emborratxa i gasta els seus ingressos i no atén les necessitats de la seva família. Així, per exemple, no li retiren la feina, però el salari el donen directament a la seva dona. Finalment, han establert un nombre màxim de turistes que volen atendre a l'any (1.500) i, com que ara ja estan al voltant dels 1.200 i comencen a veure com persones d'altres comunitats es traslladen a la seva per poder integrar-se a l'associació, han començat a ajudar-les perquè puguin oferir aquests serveis també d'altres comunitats, i evitar així la sobreconcentració de l'activitat turística. Són mesures orientades a millorar la governança d'una activitat que, si no es controla bé, pot acabar provocant impactes negatius per a les comunitats mateixes.

6.

EL 'BUEN VIVIR' I LA SOBIRANIA ALIMENTÀRIA. UN DIÀLEG FRUCTÍFER

XAVIER MONTAGUT GUIX
XARXA DE CONSUM SOLIDARI

6. EL 'BUEN VIVIR' I LA SOBIRANIA ALIMENTÀRIA. UN DIÀLEG FRUCTÍFER

XAVIER MONTAGUT GUIX

Cada vegada és més evident que continuar pensant en un creixement il·limitat s'enfronta a la realitat d'una natura limitada. Utilitzant el llenguatge avui dominant, extreure recursos i abocar residus de forma il·limitada en una natura finita és un impossible que acabarà amb la mateixa humanitat.

La pèrdua i reducció de fonts bàsiques de vida (biodiversitat, terra fèrtil, aigua), l'apropament al límit en l'extracció d'alguns elements que, sense ser bàsics, ho han esdevingut per a la nostra societat (petroli) alerten que el col·lapse és a prop. L'increment il·limitat de residus llençats a la natura, tractada com l'abocador capaç d'absorbir tots els subproductes del nostre model, està ja mostrant els seus efectes. Serveixi de mostra l'acceleració, any rere any, del canvi climàtic.

Si a aquesta crisi de relació amb la natura, hi sumem la desigualtat creixent entre les persones a què ens porta aquesta fase de financerització extrema del capitalisme, tenim els dos peus sobre els quals camina una crisi civilitzatòria que es mostra sota diferents prismes: polític, econòmic, social, alimentari, ecològic, de gènere...

Crisi civilitzatòria que qüestiona els paradigmes sobre els quals s'ha construït la nostra societat i la seva relació amb la

natura:

- + El concepte decimonònic de progrés i desenvolupament entès com la manera de superar l'actual situació d'escassetat, davant d'unes necessitats il·limitades, mitjançant una producció il·limitada.
- + La reducció del desenvolupament al creixement econòmic d'una economia mercantilitzada, on el creixement del PIB es converteix en l'indicador per excel·lència d'aquest desenvolupament.
- + La relació productivista i extractivista amb la natura, que es veu com quelcom extern que cal dominar per satisfer aquestes necessitats creades il·limitades.
- + L'economia entesa com la maximització de la producció de mercaderies per satisfer uns subjectes individualitzats i homogeneïtzats que busquen maximitzar el seu consum de mercaderies i que entenen aquest consum com la forma de satisfer unes necessitats autoconstruïdes en un temps lineal i un espai homogeneïtzat.

Diversos corrents de pensament estan elaborant propostes crítiques a aspectes centrals d'aquests paradigmes —algunes són

especialment interessants perquè afecten el nucli mateix del paradigma. Des d'algunes fórmules, com la del decreixement, es té com a objectiu principal emfatitzar fortament l'abandonament de l'objectiu del creixement il·limitat, objectiu que té com a motor la cerca del lucre per part dels detentors del capital. Des d'altres, especialment des de la visió de desenvolupament a escala humana, es critica l'afirmació del caràcter infinit de les necessitats humanes. Alguns corrents de pensament reivindiquen el paper dels circuits de reciprocitat en les societats actuals a l'hora de proporcionar satisfacció de necessitats humanes, i reconstruir i consolidar els lligams socials entre les persones.

Però és en el grups humans situats en els marges del sistema on s'està avançant més en la construcció de noves cosmovisions.

L'economia ecofeminista, al reivindicar dues grans excluses de l'actual sistema, la natura i la feina de reproducció no monetaritzada, ha apuntat a una visió profundament alternativa dels paradigmes dominants. Parteix d'entendre que la vida de les persones té dues dependències indefugibles: la que cada persona té de la natura i la que té de les altres persones. A partir de la doble visió ecològica i feminista, propugna una producció lligada al manteniment de la vida i a un model d'organització econòmica que col·loqui la mateixa vida en el centre.

També les concepcions precapitalistes pròpies dels pobles originaris agafen un nou paper en el diàleg amb les concepcions sorgides de la crítica sistèmica. Especialment important de cara a reemplaçar les velles nocions de desenvolupament i creixement econòmic és el *sumak kawsay*, la veu dels pobles qui-

txues per al *buen vivir*. És un concepte que està començant a ser utilitzat a Bolívia i l'Equador, a propòsit dels recents canvis constitucionals.

Mentre que l'actual concepció del desenvolupament i de la teoria econòmica situa l'home com amo i senyor d'una natura que és vista com quelcom extern i de la qual s'ha d'extreure tot allò que es necessita i abocar-hi tot allò que fa nosa, la visió del *buen vivir* entén la societat humana com a part de la natura, amb la qual ha d'estar en harmonia, respectant els seus equilibris fonamentals.

Aquells elements de la natura que el capitalisme concep com a factors productius (terra, aigua, biodiversitat...) són entesos per la visió dels pobles originaris com elements bàsics de la vida que han de ser conservats i respectats en el seu cicle. La visió lineal que hi ha darrere del productivisme i el consumisme propis del capitalisme és substituïda per una visió circular o de cicle. Les idees de producció i consum són sotmeses als interessos del conjunt de l'ecosistema amb tots els seus éssers vius. La riquesa ja no consisteix a tenir i acumular la quantitat més gran de béns possible, sinó a aconseguir un equilibri entre les necessitats fonamentals de la humanitat i les possibilitats que ens ofereix l'ecosistema. Això implica una revisió del concepte de necessitats il·limitades i una preponderància del valor d'ús dels béns sobre el seu valor de canvi.

En la seva visió, els humans han de reconèixer l'existència d'altres éssers que tenen dret a existir i perviure, amb qui cal buscar l'equilibri d'un ecosistema en el qual som tots. Equilibri que, en primer lloc, ha de trobar-se entre els propis humans. La

concepció individualista de la modernitat i del sistema econòmic capitalista esclata.

El *buen vivir* sintetitza la possibilitat de pensar en un altre tipus de model. Tanmateix, és una concepció prou àmplia i àmbigua per permetre, i alhora necessitar, el diàleg i la trobada de punts comuns amb altres visions. D'aquest diàleg dependrà el desenvolupament o, com el cas de Bolívia i l'Equador, ser bloquejat en molts aspectes per postures massa ancorades en les visions del desenvolupament i de la política econòmica dominants.

Dins d'aquests diàlegs amb altres concepcions alternatives, pot ser especialment fructífer el diàleg amb les concepcions desenvolupades pel moviment internacional de la pagesia, expressat fonamentalment entorn de la Vía Campesina i la seva estratègia de sobirania alimentària.

En efecte, una visió de la humanitat com a part dels ecosistemes planteja que una relació bàsica com és l'agricultura ha de ser adequada a les especificitats de cada ecosistema. Aquest coneixement de cada ecosistema particular i la seva interrelació amb el col·lectiu humà queda recollit en les diferents cultures populars. L'aspecte de les seves relacions a l'hora de produir aliments i medicines recollides en les diverses agricultures és reivindicat per la concepció de la sobirania alimentària i pot ser considerat part de la visió sobre la pluralitat cultural del *buen vivir*.

De la mateixa manera, la visió del *buen vivir* d'una relació amb la natura que respecti els seus cicles és quelcom bàsic en la concepció agroecològica que reivindica la sobirania alimentària. L'agroecologia entén l'activitat agrícola dels humans com

un treball que es fa dins i respectant els cicles de la natura pel que fa a la terra, l'aigua, la biodiversitat i el mateix desenvolupament de plantes i fruits. I és des d'aquesta visió que articula les seves propostes.

Defensar aquesta visió de respecte a la natura, de la qual es forma part, ha obligat a reconsiderar altres conceptes per enfrontar a l'agricultura industrial-productivista a l'hora de produir mercaderies rendibles, és a dir, béns que tinguin un valor de canvi elevat en relació amb el seu cost monetari de producció, cosa que possibilita el màxim guany al capital que controla el procés; el model agroindustrial és, sens dubte, el més eficaç. Tanmateix, l'agroecologia ha oposat a aquesta idea de l'eficiència a produir mercaderies la de l'eficiència a produir aliments, l'eficiència a mantenir la natura amb tots els seus elements, que produeixen utilitats als humans més enllà dels aliments. És a dir, veu l'eficiència des del punt de vista de la capacitat de satisfer necessitats humanes bàsiques, des del punt de vista del valor d'ús d'allò que es fa o es produeix. Un nou punt en comú amb la visió del *buen vivir*.

La vindicació del valor d'ús de l'activitat humana per un mateix i per d'altres implica la recuperació de l'agricultura d'autoconsum i de totes les tasques no valorades comercialment, però molt necessàries per al manteniment d'una alimentació de qualitat en l'entorn del petit grup de convivència. Es posa en valor, també, la conservació, l'elaboració i la cuina dels aliments. Aquesta vindicació d'aquests treballs no comercials, que és un terreny comú entre l'agricultura familiar i el pensament dels pobles originaris, obre la possibilitat a una lectura feminista

d'aquests aspectes. Possibilitat que, per esdevenir un canvi de rols i la seva valoració, requereix d'un diàleg amb el feminisme. Per sort, tant en el moviment del pobles originaris com en el de la Vía Campesina, s'ha format un important corrent de dones que vindiquen que sense dones ni hi ha aliments ni hi ha una economia del *buen vivir*.

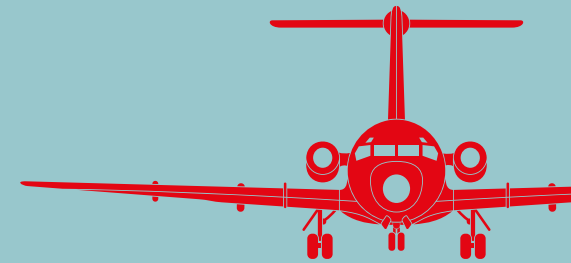
Tots aquests apunts són una petita mostra de com de fructífer pot ser un diàleg entre les concepcions del *buen vivir* i

les de la sobirania alimentària. Són una petita mostra dels camins que s'obren a aquest diàleg. Per sort, aquests camins ja s'estan transitant, donada la importància que tenen els pobles originaris en els moviments camperols internacionals, d'una banda, i la importància que té l'agricultura en la vida i les cultures d'aquests pobles, de l'altra. Uns camins oberts per a la imprescindible construcció d'altres mons.

DOSSIERS

2016 - 2017

- 1 ALTERNATIVES ECONÒMIQUES DES DELS POBLES SENSE ESTAT**
- 2 POBLES INDÍGENES D'AMÈRICA LLATINA. IDENTITAT, TERRITORI I PROCESSOS D'URBANITZACIÓ**
- 3 DONES, FEMINISMES DIVERSOS I DRETS COL·LECTIUS**

COL·LECCIÓ
DRETS COL·LECTIUS

DRETS DELS POBLES

DRETS DE LES DONES

POLÍTIQUES PÚBLIQUES

[=]
ciemen

Nationalia

